Alijana Šantej
Univerza za tretje
življenjsko obdobje,
Ljubljana

RAZVOJ IN POSLANSTVO SLOVENSKE UNIVERZE ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

POVZETEK

Avtorica v članku predstavi zgodovino, rast in poslanstvo Univerze za tretje življenjsko obdobje skozi petindvajset let njenega delovanja. Univerza za tretje življenjsko obdobje je rezultat dolgotrnega prostovoljnega dela strokovnjakov s področja izobraževanja odraslih, pa tudi prostovoljnega dela mentorjev in številnih slušateljev te organizacije. Njeno temeljno poslanstvo so izobraževanje starejših za osebni razvoj, vključenost starejših v družbo, prav tako pa tudi spreminjanje pogleda na starost in staranje in s tem družbenega položaja starejših.

Avtorica v nadaljevanju opiše, kako poteka študij na Univerzi za tretje življenjsko obdobje in predstavi študijske programe ter strukturo slušateljev po spolu, starosti in izobrazbi. Posebej predstavi mrežo 39 slovenskih univerz za tretje življenjsko obdobje, ki so se skozi petindvajset let razvile v vseh večji mestih in krajih Slovenije.

Ključne besede: izobraževanje starejših, univerza za tretje življenjsko obdobje, razvoj starejših, vseživljenjsko izobraževanje, študijski programi, vključenost v družbo, dejavna starost, prostovoljstvo starejših

Začetki izobraževanja starejših pri nas segajo v leto 1984, ko je doc. dr. Dušana Findeisen uvedla prvi eksperimentalni izobraževalni program za starejše iz francoskega jezika. Prvi program je nastal v želji, da bi v izobraževanje vrnili kulturo, izraznost in dali pomen posamezniku, ki se uči to, kar si želi, in na način, kot si želi.

Ta zamisel v Sloveniji se je naslonila na francosko izkušnjo, kjer je Pierre Vellas, profesor mednarodnega prava, že leta 1973 na Fakulteti za družbene vede v Toulousu ustanovil prvo univerzo za tretje življenjsko obdobje. Takrat je socialistična vlada pod Mitterrandovim vodstvom uvrstila izobraževanje starejših med svoje temeljne programske naloge in v letu dni

je v okviru posameznih francoskih univerzitetnih središč nastalo kar 63 univerz, namenjenih zgolj starejšim.

V letu 1985 sta skupaj s prof. dr. Ano Krajnc s Filozofske fakultete v Ljubljani umestili izobraževanje starejših v slovenski izobraževalni prostor pod imenom Univerza za tretje življenjsko obdobje. Ta je formalno najprej postala sekcija Andragoškega društva Slovenije. Skupaj sta razpisali enoletni program za usposabljanje mentorjev in bodočih vodij za izobraževanje starejših v Sloveniji. Pridružili so se skupina strokovnjakov andragogov iz Andragoškega društva Slovenije in drugi somišljeniki iz širšega okolja ter študenti andragogike, ki so raziskovalno spremljali razvoj

Tabela 1: Število študijskih skupin na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani v obdobju 1984–2009

Študijsko leto	Število študijskih skupin
1984/1985	1
1985/1986	5
1986/1987	13
1987/1988	21
1988/1989	25
1989/1990	27
1990/1991	34
1991/1992	46
1992/1993	52
1993/1994	57
1994/1995	73
1995/1996	94
1996/1997	116
1997/1998	143
1998/1999	176
1999/2000	203
2000/2001	207
2001/2002	217
2002/2003	221
2003/2004	225
2004/2005	234
2005/2006	239
2006/2007	250
2007/2008	278
2008/2009	291

Univerze. Vsi skupaj s prvimi slušatelji so prispevali v njen razvoj svoje znanje, vizijo, kulturo in prostovoljno delo ter tako postavili temelje Univerze za tretje življenjsko obdobje. Kljub temu, da se je proces demokratizacije izobraževanja odraslih v Sloveniji začel intenzivirati šele nekje po letu 1992, pa je bilo izobraževanje starejših na univerzah za tretje življenjsko obdobje prvo širše gibanje v neformalnem izobraževanju odraslih na slovenskih tleh (Krajnc, 2002).

Univerza za tretje življenjsko obdobje je dolga leta delovala kot sekcija v sklopu Andragoškega društva Slovenije, od leta 1998 pa deluje kot samostojno društvo. Nastajanje in razvoj Univerze za tretje življenjsko obdobje je spremljala javna kampanja za spreminjanje stališč do izobraževanja starejših in družbenega položaja starejših.

Prepoznavnost izobraževanja starejših na Univerzi za tretje življenjsko obdobje se je širila med ljudmi. Veliko rast je pogojevalo tudi dejstvo, da ni bilo razvitih ustanov za zadovoljevanje potreb starejših.

Dejavnosti Univerze pa so se skozi leta širile, število študijskih skupin je iz leta v leto raslo (gl. tabelo in graf št. 1). Od prvih šestih slušateljev v letu 1984 se je v petindvajsetih letih število slušateljev zgolj v Ljubljani

do leta 2009 povzpelo na 3200 (oziroma 4700 obiskov*) v 291 študijskih krožkih in skupinah.

Po našem modelu in delno z našo pomočjo so se doslej razvile 39 univerz za tretje življenjsko obdobje v 37 večjih krajih po Sloveniji ter univerzi

za tretje življenjsko obdobje v Beogradu in Zagrebu v tedanji Jugoslaviji ter še kasneje v Skopju. Univerza za tretje življenjsko obdobje je leta 1995 pripomogla k ustanovitvi Evropske zveze univerz za tretje življenjsko obdobje (Lill: Learning in Later Life) pri Univerzi v Ulmu in postala njena članica.

V petindvajsetih letih delovanja so nastale številne raziskovalne naloge iz izobraževanja, prostovoljskega delovanja in drugih področij delovanja in vprašanj starejših. Nastali so magistrska dela in prva doktorska disertacija na tem področju.

Postali smo sedež za praktično vzgojo študentov pedagogike in andragogike, socialnega dela, sociologije, medicine in študentov drugih fakultet. Za njih vodimo mentorski program.

Univerza za tretje življenjsko obdobje je prvo neformalno izobraževanje odraslih v Sloveniji.

Potrebe izobraževanja odraslih so: »Potreba po izražanju in sporazumevanju. Potreba po razumevanju in spreminjanju sebe in skupnosti. Potreba po doživljanju lepote. Potreba po dejavnem sodelovanju v skupnosti. Potreba po pripadnosti. Potreba po ustvarjanju novih stikov z ljudmi« (Findeisen, 1999, v: Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih, 76).

Graf 1: Porast študijskih skupin na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani v letih 1984-2009

Odpri smo specializirano knjižnico in dokumentacijski center s področja izobraževanja starejših odraslih, ki ju vsako leto obišče več kot petsto obiskovalcev.

Veliko pozornost smo namenjali usposabljanju bodočih mentorjev za izobraževanje starejših po vsej Sloveniji. Za mentorje in vodje univerz po Sloveniji smo izvedli številna izobraževanja, kot so prepoznavanje psiho-socialnih potreb starejših, zastavitev izobraževalnih programov za starejše, o vlogi mentorja na univerzi za tretje življenjsko obdobje, psihodinamiki medosebnih odnosov v majhnih učnih skupinah starejših in sorodne vsebine.

Z delovanjem Univerze za tretje življenjsko obdobje smo omogočili številnim starejšim, da sami iščejo odgovore na svoja vprašanja in da nastopajo v javnosti (radijske, televizijske oddaje, časopisne strani, publikacije itn.).

Vključujemo se tudi v številne mednarodne projekte na področju izobraževanja in dejavnega državljanstva starejših, v katerih delujemo

kot prenašalci lastnih teoretičnih in praktičnih spoznanj.

POSŁANSTVO UNIVERZE ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Univerza za tretje življenjsko obdobje ima jasno javno poslanstvo.

- Z vsem svojim delovanjem v javnosti razvija in utrjuje pozitiven odnos do razvojnih možnosti starejših.
- Izobraževanje starejših razume in utrjuje kot del razvojne vizije, pomembne za vso družbo.
- Spodbuja in omogoča integracijo starejših v družbo.
- Krepi in spodbuja družbeno vrednost starejših.
- Namenjena je razvoju in osebnostni rasti starejših, prav tako s svojim delovanjem vedno odgovarja na potrebe družbe.

Potrebe družbe se skozi razvoj spreminjajo, še posebno so se družbene in ekonomske okoli-

Prvi cilji Univerze so bili spreminjanje pogleda na izobraževanje odraslih, uvedba vseživljenjskega izobraževanja, poudarek na vlogi posameznika v izobraževanju, razvijanje izraznosti in kulture. Odkrivali smo nove metode v izobraževanju odraslih (dialoško učenje v majhnih učnih skupinah) in izobraževanje vse bolj vodili k delu za okolje in za skupnost. V nadaljevanju smo razvoj izobraževanja starejših naslonili na želje in potrebe starejših in mentorjev in nastajali so programi prav za njih in skupaj z njimi. Začeli smo razvijati medgeneracijska povezovanja, kajti nobena generacija ne more živeti in delovati kot zaprta skupnost, še najmanj starejši. Spoznali smo, da je treba izobraževati tudi socialno okolje.

ščine spremenile v Sloveniji po osamosvojitvi. Tako se je tudi poslanstvo Univerze za tretje življenjsko obdobje v vseh letih delovanja nekoliko spreminjalo, saj se je sproti odzivalo na družbene potrebe.

Z razvojem univerze za tretje življenjsko obdobje sredi devetdesetih let je nastala prelomnica v izobraževanju odraslih pri nas. Odrasli so se začeli izobraževati za življenje in ne zgolj za delo. Do tedaj je bilo namreč skorajda vse izobraževanje podrejeno pridobivanju poklicnega znanja.

Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje se srečujejo tudi različne generacije mladih, srednje starih in različne generacije starih. Srečujejo se in skupaj študirajo ljudje iz različnih socialnih okolij in poklicev. Univerza omogoča številnim upokojenim strokovnjakom, da svoje bogato znanje posredujejo naprej in se na Univerzi nadalje razvijajo. Mentorji so upokojeni strokovnjaki, poklicno dejavni strokovnjaki in izvedenci na različnih področjih, mladi absolventi, mladi diplomanti fakultet, ki z nami vstopajo v svet dela, mladi študenti, ki prihajajo na prakso. Znanje in kultura se namreč pretakata med ljudmi vseh rodov in to medsebojno dopolnjevanje generacij vodi v konstruktivno sožitje med generacijami (Findeisen, 2008).

Začeli smo tudi z izobraževanjem ljudi iz poklicev, ki so v stiku s starejšimi (socialni delavci, delovni terapevti itn.), še posebno veliko smo delovali v javnosti.

Naša izobraževalna prizadevanja so se usmerila tudi v izobraževanje starejših brezposelnih.

Začeli smo razvijati tudi programe predupokojitvenega izobraževanja za ljudi na prehodu v upokožitev.

Spoznali smo, da z izobraževanjem spodbujamo integracijo starejših v okolje, v razvoj tega okolja, v pridobitno in nepridobitno delo. Začeli smo izobraževanje za prostovoljstvo starejših. Univerzo razvijamo

kot organizirano strukturo, ki omogoča starejšim vstop v javnost. Zavestno in načrtno ustvarjamo socialni kapital, ki bo starejšim omogočil delovanje v skupnosti v strukturirani in organizirani obliki.

Programi Univerze za tretje življenjsko obdobje imajo tudi preventivno zdravstveno vlogo. Ob psihosomatskem ravnovesju starejših se zmanjšuje število obiskov pri zdravniku, odvisnost od zdravil in število hospitalnih dni. Starejši se v izobraževalnih programih učijo, kako organizirati svoje življenje in svoje življenjsko okolje za samostojno bivanje v pozni starosti, dejavno se vključujejo tudi v zdravstveno prosvetljevanje. Posledično takšna izobraževanja vplivajo tudi na socialno, psihično in fizično zdravje starejših.

Z univerzo za tretje življenjsko obdobje urensičujemo tudi načelo vseživljenjskega izobraževanja in učenja. Brez delovanja univerze bi to načelo ostalo mrtva črka na papirju. V družbi znanja je dostop do vseživljenjskega učenja pogoj za ekonomsko rast in družbeno trdnost. Univerza si danes na različne načine prizadeva za preprečevanje izločenosti starejših iz družbe, za njihovo dejavno življenje, prispevek k

Poslanstvo Univerze se sproti prilagaja družbenim potrebam.

Temeljna oblika izobraževanja na Univerzi je študijski krožek.

ekonomskemu in družbenemu razvoju ter za spreminjanje politike starosti in staranja. Ob upokojitvi človek izgubi družbeni položaj, saj je bil ta odvisen od njegove službe in poklicnega dela, s katerima je bil vpet v družbo. Tudi zaradi starosti ga okolje potiska vse bolj na rob

družbe. Z novo dejavnostjo si starejši ponovno gradijo svoj družbeni položaj. Tudi z vidika drugih generacij je dobro, da so starejši samozadostni, samostojni, neodvisni, tudi pridobitni, kajti tako razbremenijo druge generacije. Za vse

te nove družbene vloge pa se morajo starejši usposobiti in si pridobiti znanje, da razumejo svojo vlogo znotraj teh hitrih sprememb, da lahko sledijo vsem spremembam, da lahko vplivajo nanje, da lahko sooblikujejo družbeni in gospodarski razvoj (Krajnc, 2005).

Z izobraževanjem in učenjem v skupini si pridobimo spretnosti za boljše sporazumevanje. Izobraževanje nam omogoča pridobivanje in širjenje socialnih vezi; razvijejo se nove socialne mreže.

Ker se razvijajo starejši, se razvija vsa družba. Izključenost ene skupine ne koristi nikomur, pa najsi gre za starejše, mlade, ki so izstopili iz kroga izobraževanja, katerokoli marginalno skupino. Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje razvijamo mnoge projekte organiziranega prostovoljskega dela starejših, ki jim omogočajo nove dejavne vloge v družbenem okolju, vstop v javnost, učenje in razvoj, vpetost v nove socialne mreže. Tako starejši

Z izobraževanjem se spreminjamo, osebno stno zrastemo. Povečamo svojo samopodobo, odkrivamo nova področja delovanja, postanemo bolj samostojni, pridobimo si nove spretnosti za reševanje svojih in problemov drugih. Izobraževanje nam strukturira čas in omogoči, da se lažje soočimo z obremenitvami in težavami vsakdanjega življenja.

delujejo v podporo in razvoj lokalnega okolja. Slušatelji Univerze delujejo kot kulturni mediatorji v muzejih in knjižnicah (v Narodnem muzeju Slovenije, Arhitekturnem muzeju Ljubljana, Mestni knjižnici Ljubljana), prostovoljci v bolnišnicah (na Onkološkem inštitutu v Ljubljani), sodelujejo v organiziranih projektih v sodelovanju z dobrodelnimi organizacijami, kot je npr. Unicef, kot prostovoljci pripovedniki prenašajo pridobljeno znanje v vrtce, šole, bolnišnice, knjižnice in knjigarne, na knjižnih sejmih in podobno.

ŠTUDIJ NA UNIVERZI ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Temeljna izobraževalna oblika na univerzi za tretje življenjsko obdobje je študijski krožek, kar pomeni, da so poleg mentorja tudi slušatelji sami s svojimi izkušnjami, znanjem in kulturo vir učenja skupine.

Študijski krožki, če je le mogoče, svoje učenje obeležijo s študijskimi »izdelki«. To so razstave, prevodi, literarni, geografski zborniki, likovni katalogi, televizijske ali radijske oddaje, priprava projektov izobraževalnega turizma ipd. Preostale izobraževalne oblike so še predavanja, študijska potovanja, izobraževalni tabori, učenje v parih, raziskovalno učenje, poletna univerza za tretje življenjsko obdobje, študijske izmenjave slušateljev itn. Izobraževalna srečanja potekajo enkrat do dvakrat na teden kontinuirano vse študijsko leto.

Četudi še danes, resda vse bolj poredko, srečamo v javnosti enačenje izobraževanja starejših s prostočasno dejavnostjo ali zgolj željo po vzpostavljanju novih stikov, naše raziskave potrjujejo, da je glavni motiv za vključitev na Univerzo za tretje življenjsko obdobje želja ali potreba po znanju (Kolbezen, 2001).

Največ slušateljev je na področju humanistike, družboslovja in umetnosti, na drugem mestu je jezikovno izobraževanje (gl. tabelo in graf št. 2). Po vključenosti v posamezne izobraževalne programe največ slušateljev obiskuje program

Med prvimi so na Univerzi zaživele prav jezikovne študijske skupine, saj »učenje tujega jezika v tem življenjskem obdobju ni le prostovoljno odpiranje nekemu novemu znanju ali neki novi spretnosti, marveč je zlasti spoznavanje neke druge/nove kulture ter radost sporazumevanja, odkrivanja in poglobljanje medčloveških vezi«. (Findeisen, 1997, v: Jezikovna vzgoja na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, 30).

Tabela 2: Slušatelji po vključenosti v študijsko področje

Humanistika, družboslovje, umetnost	56,4
Naravoslovje	1,1
Jezikovno izobraževanje	35,2
Računalniško izobraževanje	6,9
Drugo (programi s področja zdravja ipd.)	0,4
Skupaj	100

umetnostne zgodovine (23,6 odstotka), sledijo obiski angleščine (19,8 odstotka), zgodovine (10,8 odstotka), geografije (8,2 odstotka), računalništva (6,5 odstotka), izraznoumetniških skupin (5,1 odstotka) itn.

Zgodovinske in sorodne humanistične ter družboslovne vede so bile v času rednega šolanja starejših bolj zanemarjeno področje. Večina naših starejših študentov na primer navaja, da predmeta umetnostna zgodovina v obdobju njihovega šolanja sploh ni bilo v učnem programu. Pa tudi, mladi so obrnjeni v sedanost in prihodnost. »Starejši človek pa išče povezavo

Graf 2: Slušatelji po vključenosti v študijsko področje

s svojimi koreninami, s svojo preteklostjo, izvorom, ustvarja svojo identiteto, tradicija dobiva vse pomembnejše mesto v njegovem življenju» (Šantej, 2003, v: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje skozi svojih dvajset let, 22). Navedenim študijskim področjem se tesno približujeta umetniško ustvarjanje in izražanje v slikarstvu, kiparstvu, oblikovanju gline, grafiki, ustvarjalnem pisanju, lepopisju itn. »Starejši nosijo v sebi veliko bogastvo: osebna doživetja in izkušnje. Ena naravnih človeških teženj je, da bi to, kar nosi v sebi, predal tudi drugim, da svoja čutenja in doživetja spoji z ostalim človeškim izročilom in v splošno kulturo ljudi« (Krajnc, 2000, v: Pogled skozi okno, 113).

V času hitrega tehnološkega razvoja in velikih družbenih sprememb človek vse težje sledi vsem novostim, potrebam in zahtevam iz okolja. Da jih lahko razume, obvladuje in samostojno rešuje, potrebuje zelo raznoliko znanje. S tem

Študente na univerzi za tretje življenjsko obdobje dostikrat poveže tudi raziskovalno učenje, ki raste iz različnih motivov: (1) iz osebnega raziskovalnega zanimanja in ob povezavi z drugimi slušatelji, ki si želijo preučiti posamezno temo (npr. življenje in delo ljubljanskih meščanov, ustna zgodovina domačega vsakdana), (2) iz želje, da se znanje in védenja ter spretnosti slušateljev preverijo in potrdijo (npr. raziskava o silvestrovanju Ljubljancanov v prejšnjem stoletju, ki je nastala v povezavi z Mestnim muzejem Ljubljana), (3) iz želje, da bi ustvarili ali raziskovali načine sporazumevanja (npr. vlogo novih tehnologij v življenju ljudi nad 45 let), (4) s pomočjo znanja tujih jezikov širiti slovensko kulturo in sodelovati v raziskovalnih temah skupaj z drugimi evropskimi študenti univerz za tretje življenjsko obdobje (denimo v raziskavi »Kruh skozi čas«).

Tabela 3: Slušatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po izobrazbi

Izobrazba	v odstotkih
Manj kot srednja izobrazba (osnovna šola in nedokončana srednja šola)	1,4 odstotka
Srednja izobrazba	39,2 odstotka
Višja izobrazba	21,9 odstotka
Visoka izobrazba	35 odstotkov
Magisterij in doktorat	2,5 odstotka
Skupaj	100 odstotkov

Graf 3: Slušatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po izobrazbi

namenom smo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje razvili številne študijske programe, kot so: Razumevanje in boljše obvladovanje medosebnih odnosov, Psihologija tretjega življenjskega obdobja, Razumevanje in ohranjanje zdravja, Ali razumemo in znamo uporabljati pravo, Kako nam znanje ekonomije pomaga v vsakdanjem življenju, računalniško izobraževanje in drugi. Tudi podoba študentov Univerze za tretje življenjsko obdobje zrcali družbene spremembe. Pred petindvajsetimi leti, ko smo ustanovili univerzo, so bili naši slušatelji zgolj v Ljubljani, danes jih najdemo že skoraj v vseh večjih krajih Slovenije. V začetku so se študenti vpisovali v študijske krožke tujih jezikov, književnosti, keramike, slikarstva. Aktualni dogodki v svetu, umetnostna zgodovina ali krajevna zgodovina jih takrat niso privlačili. To zanimanje se je okrepilo šele takrat, ko se je kultura začela vračati v naše družbeno življenje, ko je zgodovina postala potrebna za razumevanje lastne identitete, sedanjosti in prihodnosti. Torej šele tedaj, ko so te vede znova pridobile širšo vrednost.

V začetnem obdobju Univerze je bilo več kot 80 odstotkov slušateljev visoko izobraženih. Danes prevladujeta srednja in visoka, sledi višja izobrazba (gl. tabelo in graf št. 3). Raziskava rednih študentov o izobraževalni biografiji študentov Univerze za tretje življenjsko obdobje je pokazala, da »njihovi izobraževalni in kulturni interesi izhajajo iz njihove družine, prihajajo od staršev ali celo umrlih prednikov, ki jih niso nikoli poznali, od njihovih partnerjev, iz njihovih pristočasnih dejavnosti in pod vplivom različnih družbenih dogodkov, ki so obeležili njihovo starostno obdobje, redkeje pa so ti interesi posledica šolanja« (Zalokar, 2000, v: Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih v tretjem življenjskem obdobju, 47). Prvi slušatelji so bili ob vpisu že deset ali več let v pokoju in so bili v povprečju starejši od današnjih. Danes je povprečna starost slušateljev okoli 66 let (gl. tabelo in graf št. 4). Mnogi se vpišejo na univerzo že ob prehodu v upokožitev, v želji, da omilijo »šok upokožitve«. Prvi slušatelji so bili tako moški kot ženske.

Tabela 4: Slušatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po starosti

Starost	v odstotkih
do vključno 54 let	1,7 odstotka
od 55 do 64 let	39,3 odstotka
od 65 do 74 let	44,6 odstotka
od 75 do 84 let	13 odstotkov
85 let in več	1,4 odstotka
Skupaj	100 odstotkov

V nasprotju s tem začetnim obdobjem danes prevladujejo ženske (gl. tabelo in graf št. 5), »čemur med drugim botruje dejstvo, (1) da je večina programov na univerzi takšnih, da razvijajo občutljivost in estetska merila, manj je tehniških ali znanstvenih programov, (2) da so v našem okolju ženske socializirane tako, da lahko priznajo neznanje, moški pa pogosto mislijo, da morajo 'igrati' vsevedna in močna bitja. Pa tudi (3) oporišča svoje identitete so skozi življenje imele ženske predvsem v družini, moški pa bolj v javnem življenju« (Findeisen, 2001, v: Univerza za tretje življenjsko obdobje in kulturni turizem, 8). Tako izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju postane za ženske pomemben vstop v javnost. Moški si ga priskrbijo drugod, v kakšnem prostočasnem društvu, v politiki ipd.

MREŽA SLOVENSКИH UNIVERZ ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

V petindvajsetih letih smo na ljubljanski Univerzi za tretje življenjsko obdobje oblikovali svoj model izobraževanja starejših. Po tem modelu se je v 37 mestih in večjih krajih po Sloveniji doslej razvilo 39 univerz za tretje življenjsko obdobje, ki se povezujejo v neformalno mrežo Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. Univerze za tretje življenjsko obdobje delujejo v naslednjih slovenskih krajih: Ajdovščini, Celju, Črnomlju, Domžalah, Grosupljem, Idriji, Ilirski Bistrici, Ivančni Gorici, Izoli, na Jesenicah, v Kočevju, Kopru, Kranju, Krškem, Ljubljani, Mariboru (2 univerzi), Murski Soboti, Novem mestu (2 univerzi), Novi Gorici, Ormožu, Piranu, Postojni,

Tabela 5: Služatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po spolu

Spol	v odstotkih
Ženske	90,6 odstotkov
Moški	9,4 odstotkov
Skupaj	100 odstotkov

Graf 4: Služatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po starosti

Graf 5: Služatelji Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani po spolu

na Ptuju, v Radovljici, Ravnah na Koroškem, Ribnici, Rogaški Slatini, Sevnici, Slovenski Bistrici, Šentjurju, Škofji Loki, Trbovljah, Trebnjem, Trzinu, Velenju, Velikih Laščah in Žalcu (gl. slika št. 1). Univerze za tretje življenjsko obdobje delujejo kot samostojne nevladne organizacije (društva) ali v sklopu organizacij na področju izobraževanja odraslih, kulture ali sorodnih organizacij (andragoški zavodi, ljudske univerze, andragoško društvo, zavodi za izobraževanje in kulturo, razvojno-izobraževalni centri, knjižnice ipd.).

Ljubljanska univerza za tretje življenjsko obdobje opravlja v slovenskih krajih vlogo spodbujevalca novih izobraževalnih oblik in programov, vlogo koordinatorja ter svetovalno in informacijsko vlogo. Za uspešen razvoj področja izobraževanja starejših smo raziskovalno spremljali razvoj potreb in stanja na področju izobraževanja starejših. V okviru možnosti smo izobraževali mentorje in organizatorje slovenskih univerz za tretje življenjsko

obdobje, kažejo pa se tudi vse večje potrebe po tesnejšem sodelovanju mentorjev univerz iz različnih krajev Slovenije. Razvoj in delovanje mreže usklajuje Svet slovenskih univerz za tretje življenjsko obdobje, ki univerze koordinira med seboj, svetuje in informira.

UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE DANES

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je danes najbolj razširjena mreža v izobraževanju odraslih. Po podatkih Eurostata je med evropskimi državami po udeležbi starejših v izobraževanju na visokem drugem mestu, takoj za Avstrijo.

Univerza za tretje življenjsko obdobje ponuja možnost izobraževanja, delovanja, druženja in učenja starejših. Je način življenja posameznika, njegove družine in lokalne skupnosti. Je možnost, da največji družbeni skupini odpiramo poti za vključenost v ekonomski, družbeni, socialni in politični razvoj. Ponuja možnost boljšega življenja tudi vsem drugim družbenim skupinam, kajti tako velike skupine prebivalcev ne moremo brez škode za nas vse pustiti ob robu družbenega življenja.

Študij na Slovenski univerzi nikoli ni bil zgolj odziv na želje in potrebe slušateljev. Univerza je namreč zmeraj imela pomembno družbeno vlogo. Že leta 1984 so njeni ustanovitelji razmišljali o tem, da ima večplastno poslanstvo: izboljšati življenje ljudi v njihovih poznejših letih, spreminjati položaj starejših v družbi in graditi sožitje generacij. Zagovarjali so misel, da študij na Univerzi za tretje življenjsko obdobje prinaša novo vsebino življenja starejšim, omogoča pa jim tudi vstop v javnost ter integracijo v družbo.

Ob nenehnih spremembah se moramo nenehno učiti. Tako se izobraževanje nadaljuje vse do visoke starosti. Namenjeno je temu, da bolje razumemo sami sebe in okolje, da smo bolj neodvisni in odgovorni za svoje življenje, da smo lahko dejavni državljani. Kot v vseh

obdobjih življenja potrebujemo znanje tudi v obdobju po upokojitvi, da lahko še naprej prispevamo k razvoju svoje in drugih generacij.

VIRI

- Findeisen, D. (1997). *Jezikovna vzgoja na Univerzi za tretje življenjsko obdobje*. Magistrska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.
- Findeisen, D. (1999). *Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.
- Findeisen, D. (2001). *Univerza za tretje življenjsko obdobje in kulturni turizem*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Findeisen, D. (2008). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje – trajen primer sožitja generacij*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Kolbezen, M. (2001). *Koliko in zakaj? Tretješolci št. 1*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Krajnc, A. (2000). *Pogled skozi okno*. Zbornik skupine za ustvarjalno pisanje. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje, 113.
- Krajnc, A. (2002). »The third age university, the first attempt at the democratisation of adult education«. V: *Adult Education in Slovenia*. Bonn: Institut für internationale Zusammenarbeit des deutschen Volkshochschulverbandes.
- Krajnc, A. (2005). *Kako doseči polno življenje po upokojitvi*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Šantej, A. (2003). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje skozi svojih dvajset let, Kakovostna starost*, letnik 6, št. 4, Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, 22.
- Zalokar, M. (2000). *Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih v tretjem življenjskem obdobju*. Diplomski naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.

* Posameznik lahko obiskuje dve ali več študijskih skupin, zato je število obiskov (4700) višje od števila slušateljev (3100).

VPLIV IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH NA MOTIVACIJO ZA IZOBRAŽEVANJE OSTALIH GENERACIJ

Prof. dr.
Ana Krajnc

Filozofska fakulteta
Univerze v Ljubljani

POVZETEK

Ni vseživljenjskega izobraževanja brez izobraževanja starejših. Tretje obdobje traja tri do štiri desetletja. Družba vseh generacij zahteva dejavno starost. Ustanovitev Slovenske univerze je dokazala, da se ljudje lahko učijo z radostjo in da jim je učenje način življenja. Primarna motivacija starejših je vplivala na motivacijo za izobraževanje otrok in vnukov. Spremenila sta se miselnost in odnos do izobraževanja pri preostalih generacijah. Za nove izzive in nove dejavnosti se starejši morajo pripraviti. Izobraževanje jih lahko usposobi za drugo kariero, za to, da odkrijejo, preizkusijo in izrazijo svoje še neuresničene talente in skrite želje, ter za to, da se lotijo neke nove dejavnosti (pridobitne ali prostovoljne). Poznamo tri različne publike učencev. O njih poročajo mentorji z izkušnjami poučevanja v šoli, pri izobraževanju odraslih na ljudskih univerzah ali v izobraževalnih centrih in sedaj na univerzi za tretje življenjsko obdobje. Šolarji so nezainteresirani za učenje in razvijajo vzporedne strategije, da pridejo do ocen, učitelju prepuščajo odgovornost, da jih nauči, ponavljajo se sekundarni motivi (ocene). Odrasli so motivirani, a jih prehitujejo druge obveznosti in pritiski, kar jim učinkovitost učenja zmanjšuje. Starejši so predani izobraževanju, živijo za svoje učenje in spodbujajo mentorja k še bolj intenzivnim oblikam izobraževanja. Hočejo znanje in so primarno motivirani.

Ključne besede: vseživljenjsko izobraževanje, starejši, mladi, slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

Dve desetletji in pol opazovanja in spremljanja prakse izobraževanja starejših nam je postreglo s kopico pomembnih spoznanj. Med drugim smo odkrivali, kakšna je motivacija starejših za izobraževanje in kakšne premike je pojav povzročil pri motivaciji za izobraževanje preostalih generacij.

Tudi v naši družbi smo sprejeli princip vseživljenjskega izobraževanja. Kako naj bi ga ureničevali v praksi, če ne bi imeli možnosti za izobraževanje tudi ljudje v zadnjih treh ali štirih

desetletjih življenja? Vseživljenjskega izobraževanja ni brez izobraževanja starejših. Vedno večjo skrb posvečamo izobraževanju zapornikov, da ne bi v času prestajanja kazni preveč zaostali za razvojem okolja in se ob povratku v družbo ne bi več znašli. Ista skrb velja za invalide ali osebe z dolgotrajnejšimi obolenji. Na Nizozemskem že več časa v skrajnih primerih uveljavljajo tako imenovano patronažno izobraževanje, ko mentor prihaja k učencu na dom (invalidi, bolniki, ljudje v visoki starosti

ali v četrtem življenjskem obdobju). Današnje pravilo preživetja je za vsako ceno omogočiti vsakemu pot do znanja, sicer ga morajo preživljati in zanj skrbeti drugi. Ljudje brez znanja živijo kot odvisniki, niso samozadostne osebe. Generacija starejših ljudi bo povečala svojo samozadostnost, vitalnost in vpetost v družbo, če bo sproti sledila novim znanjem. Zmanjšalo se bo število »odvisnikov« in s tem breme preostalim generacijam. Če si bodo znanje delili mlajši, odrasli srednje starosti in starejši, se bodo povečale možnosti za medgeneracijsko sodelovanje. Dejavna starost razbremeni preostale generacije.

Masa ljudi v neki družbi, ki niso samozadostni in jim ne uspeva več dohitevati novih pogojev dela in življenja, se lahko nevarno poveča. Zmanjka dovolj usposobljenih, ki bi jih preživljali. Danci se zavestno sprašujejo: kdo bo preživljal osebe brez ustrezne izobrazbe? Temu primerno urejajo izobraževalno politiko in zakonodajo. Tudi azilante prisilijo, da končajo vsaj višjo šolo. Potem imajo možnost, da jim dovolijo ostati v njihovi državi.

POLITIČNE IN SOCIALNE RAZMERE V ČASU, KO SE JE PORAJALA SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Začetki slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje segajo v čas, ko sta bila šolstvo in izobraževanje odraslih pod velikim pritiskom politične ideologije. Ta je družbeno vlogo izobraževanja skrčila na usposabljanje ljudi za poklicno delo. Prvi študijski krožek Univerze za tretje

življenjsko obdobje je začel delovati (1984), ko je bila srednja šola v Sloveniji že reformirana, saj je leta 1981 Komite KPJ uvedel usmerjeno izobraževanje – usposabljanje mladih za ozke delovne funkcije. Ukinjene so bile vse gimnazije, prepovedan je bil uvoz tuje literature in učenje tujih jezikov je postalo redkost.

Sekundarni motiv, zakaj naj bi se mladi šolali, je bil politično določen. Izobraževanje naj bo podrejeno delu. Šolska reforma usmerjenega izobraževanja je delovala pod prisilo in po diktatu od zgoraj iz najvišjih političnih vrhov. V tem sta šola in izobraževanje posredno dobila tudi veliko priznanje, ker so ji politiki pripisovali velik pomen, s tem ko je bilo določeno, naj o izobraževanju odloča le najvišje politično telo v takratni zvezni državi. Politiki na republiških ali še nižjih nivojih (okrajih, občinah) niso imeli nobene možnosti, da bi posegom v šolstvo ugovarjali ali se jim uprli. Usmerjeno izobraževanje je bilo izvedeno enoznačno pod taktirko nekaj politikov. Stroki so bile odvzete vse možnosti vplivanja, razen nekaj strokovnjakov, ki so se koristoljubno pomešali med politike. Tudi učitelji in starši niso imeli vpliva na šolstvo. Javno mnenje se ni upoštevalo.

Pritiskom na izobraževanje, povečani politični kontroli in ukinjanju programov se ni moglo izogniti niti izobraževanje aktivnega dela prebivalstva, zaposlenih in preostalih odraslih. Izraz »izobraževanje odraslih« so politiki (s hrvaškim ministrom za šolstvo Stipetom Šurvarjem na čelu) preprosto ukinili. Nenadoma je izraz izginil iz časopisja in preostalih medijev. Nadomestili so ga z »izobraževanjem ob delu«, »izobraževanjem iz dela« in »izobraževanjem

Kot za druge velja to tudi za starejše. Na rob družbe jih najbolj potiska neznanje. Družbeno izločeni, izobčeni in tujci v svojem okolju se počutijo starejši, ko slišijo razgovore preostalih generacij in neznane izraze: elektronska pošta, blog, facebook, internet, skype in druge. Tujci postanejo v svojem okolju ob pogledu na neznane elektronske naprave; pazijo, da se jih ne dotaknejo, da jih ne bi pokvarili. In vendar bi z malo znanja prav naštete stvari napravile njihovo življenje veliko bolj prijazno, človeško in bi jih celo navduševale, če bi jih poznali. V opisanih razmerjih iščemo globoke korenine današnjih družbenih motivov tudi za izobraževanje starejših.

Danes vemo, da nas je petnajst let po usmerjenem izobraževanju čakal prehod v informacijsko družbo ali družbo znanja. Pri sedanjem velikem pomanjkanju izobraženosti in znanja šele ugotavljamo, kako genocidno je delovala reforma usmerjenega izobraževanja. Pomembno je, da imamo pred očmi, v kakšnih razmerah se je porajala Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje sredi osemdesetih let. Lahko bi rekli, da je bilo to najtemnejše obdobje v zgodovini našega šolstva in izobraževanja odraslih. Motivacija za izobraževanje je bila zunanja, predpisana, enoznačna: za delo. Človek se je lahko učil le to, kar je potreboval za delovno mesto. Znanje po kapljicah, toliko, da omogoča primerno izkoriščanje ljudi, in nič več. Nobene širine znanja, razgledanosti, miselnih sposobnosti in gojenja kritike in samokritike. Samo ozko naravnano usmerjeno šolstvo in funkcionalno usposabljanje odraslih. Funkcionalno je bila zelo popularna in cenjena beseda. Poudarjala je, da naj se delavec nauči le to, kar ozko od njega zahteva stroj. In nič zraven, levo in desno, po svoje ali učenje po željah človeka.

na delu«. To je bil samo del novo nastalega popačenega jezika, ki so ga politiki birokratsko uvajali brez možnosti ugovora. Po državi so zaprli osnovne šole za delavce, ker nevarna splošna izobrazba »ni bila več potrebna«. Ljudje so živeli pod pritiskom, da sta izobraževanje in šolanje uporabni le, če sta podrejeni poklicnemu delu. Stipe Šušter je napisal knjigo »Združeno delo in šola« in takoj je bila prevedena v vse jugoslovanske jezike. Kultura in splošna izobrazba sta bili v takih razmerah nepotrebna navlaka ali celo sovražna dejavnost.

Morda je bil to zadnji krč države, ki drvi v prepad. Morda so vodilni politiki videli rešitev v še večji diktaturi in povečanju političnih pritiskov na ljudi. So upali, da bodo z reformo usmerjenega izobraževanja in ukinjanjem izobraževanja odraslih obvladali mladino in odrasle? Otroke so usmerjali v šole po predpisanih kvotah, ne glede na to, da jih ta šola ni zanimala. S tem so negirali osebne motive otrok za izobraževanje. Šolstvo je delovalo po ukazu. Izgovor je bila zaostala industrijska proizvodnja, po kateri naj bi oblikovali tudi učne načrte. Sistem, ki deluje na »moraš«, se ne zanima za motive učencev.

PRI IZOBRAŽEVANJU ŠOLARJEV IN ODRASLIH PREVLADEJEJO SEKUNDARNI MOTIVI: OCENE IN SLUŽBA

V šolstvu prevladujejo sekundarni ali zunanji motivi. Otrok se uči: zaradi ocen, da bo izdelal

razred, da ga starši ne kregajo, da bo pisal test pozitivno. Vedoželjnost otroka, sla po odkrivanju neznanega kot naravna lastnost vsakega človeka ali primarna motivacija, tako zelo bujna v predšolskem obdobju, postopoma zbledi pod pritiski sekundarnih motivov šolskega ustroja. Šolar pozabi, da se uči zase, da je učenje lahko užitek in prijetno doživetje brez prisile.

V skrbno načrtovanem šolskem pouku si sekundarni motivi podajajo roke. Sekundarni motivi (ocene, kontrolka, izpit, roditeljski sestanek) delujejo samo omejen čas. Ko nevarnost preneha, ugasnejo. Na poti so že drugi, novi zunanji motivi, da bi prisilili učence k učenju. Učijo se zaradi zunanje prisile. Postopoma pozabijo, zakaj se učijo, in vedoželjnost zbledi. Učenje jim postane odvečna nadloga in jim ni v veselje, kot je bilo v predšolski dobi (Krajnc, 1982).

Svojim interesom in osebnim motivom se bolj približajo, ko izbirajo študij na univerzi. Čutijo, da imajo več svobode. Če je študent lahko izbral študij, ki ga veseli, se bo vedoželjnost začela spet prebujati in »študiral bo na lastni pogon«. Po ugotovitvah Millerja se vedoželjnost vrača pri visokoizobraženih ljudeh, znanstvenikih in umetnikih. To pa je tanek sloj prebivalstva srednje starosti (Krajnc et al., 1994).

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je nastajala Univerza za tretje življenjsko obdobje, so bili tudi zaposleni pod pritiski ideologije, ki je malikovala produktivnost in stroj. Človek naj bi se usposabljal, da bo lahko stregel stroju

Vedoželjnost je največja pri visokoizobraženih ljudeh, znanstvenikih in umetnikih.

in bo čimbolj produktiven. Pri odraslih je bilo takrat še bolj poudarjeno, da je služba edini (sekundarni) motiv za izobraževanje in usposabljanje. Vsako drugo nagnjenje so zavrnili kot nesmiselno. Izobraževanje za službo je bil splošen ideološki motiv. Ta sekundarni motiv pa je postopoma prodril tudi v miselnost ljudi in ti so smisel izobraževanja povezovali le s službo. Po raziskavah sodeč je vedoželjnost poganjala le nekaj odstotkov odraslih. Prisotna je bila pri ljudeh na visokih vodilnih položajih, umetnikih in znanstvenikih (Krajnc, 1982).

SOCIALNI STEREOTIP O STAREJŠIH JE IZOBRAŽEVANJE IZKLJUČIL KOT NEMOGOČE IN NEPOTREBNO

Vrnimo se v leta nastajanja Univerze za tretje življenjsko obdobje: od leta 1984 naprej. Pojav se je zdel ljudem precej nenavaden. Niso vedeli, ali naj ga jemljejo kot šalo ali kot resno ponudbo, ali naj temu verjamejo ali ne.

Izobraževanje za službo je bil ideološki motiv.

Prve poskuse so ljudje sprejeli s presenečenjem, zdeli so se jim neverjetni. Z vprašanji so preverjali, ali res nameravamo »to« početi. Izobraževanje starejših, ki smo ga uvajali, je bilo v nasprotju z globoko usidranim socialnim stereotipom o starejših. Najbolj do izraza sta prišli dve stališči iz socialnega stereotipa o starejših:

- starejši nimajo več sposobnosti za učenje;
- za starejše izobraževanje nima nobenega smisla, ker niso več v službi.

Možnost, da bi se lahko še izobraževali, se je zdela starejšim prijetno odkritje. Končno jih je nekdo povabil »nazaj med ljudi«. Poleg prijetnih občutkov pa so se pri starejših porajali tudi strahovi in zavore. Zato smo v začetku, prva študijska leta, opazili, da študentke po-

gosto prihajajo na Univerzo v parih, ker niso imele dovolj poguma, da bi prišle posamično. Strah so premagale, če so prišle skupaj s sosedo ali prijateljico.

Negotovost in strah jim ni vzbujal samo nov pojav: izobraževanje za starejše. Porajalo ga je tudi novo vstopanje v javnost, potem ko so se že po upokojitvi naučile živeti v samoti, izločene iz družbe.

ELITA ŠTUDENTOV PRVIH GENERACIJ JE UTRJEVALA POT UNIVERZI ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Prva leta (sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja), ko se je Univerza za tretje življenjsko obdobje v našem okolju šele uveljavljala, smo z analizo razgovorov in opazovanjem odkrili določeno tipologijo vključevanja starejših v izobraževanje. Vpisovali so se:

- ljudje, ki so imeli prej v službi visok, vodilni položaj in so še vedno razpolagali z višjo družbeno samozavestjo (direktorji podjetij, ravnateljice šol, vodje lekarn, računovodkinje, vodje pisarn, političarke),
- ljudje z visoko stopnjo osebnostnega razvoja (samostojni, z visoko samozavestjo, pozitivno samopodobo, samoiniciativni, ambiciozni, ustvarjalni in vedoželjni),
- ljudje z višjo ali visoko stopnjo izobrazbe, formalno opravljeno ali pridobljeno zaradi zahtevnosti dela v službi.

Naštete kategorije ljudi so imele to prednost, da so bile sposobne braniti svoje želje, nagnjenja in interese, se upreti javnemu mnenju o starejših in hoditi svojo pot po lastni odločitvi, nagnjenjih in sposobnostih. Stereotip o starejših so zavrgle in se niso ozirale na to, kaj bodo drugi mislili ali rekli. Vsaka od študentk je hodila svojo pot, se zagrizla v učenje in kmalu tudi slavila svoje uspehe.

Prav pod vplivom tega, kdo se je na začetku odločal za študij na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, so v javnosti leteli na nas pri-

pombe in očitki, da se ukvarjamo samo z elito, da je naša dejavnost »odtrgana od ljudi in namenjena samo tistim na vrhu.« V nasprotju z očitki smo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje že od samega koncipiranja dalje poudarili, da je to »študij odprtih vrat« in sprejme vsakega starejšega, ki se želi izobraževati ne glede na katerekoli osebne karakteristike, kot so: starost, spol, izobrazba, veroizpoved itn. Zagovarjali smo in še danes se ravnamo po teh principih, da naj bo študij svoboden in dostopen vsakemu (»open access to education«). Nasprotujemo zaprtemu delovanju šolskega sistema, ki s preštevanjem točk izloča mlade in jim zapira možnosti za nadaljevanje šolanja. Odprt dostop do izobraževanja za vse ljudi (tudi za starejše) sta glavno pravilo današnjega časa in edina oblika preživetja. Znanje je za življenje, kot je kisik za dihanje.

Elita ima pomembno družbeno vlogo. S svojo prodornostjo kot klin odpira v družbi nova področja in pripravlja pot za tiste, ki ji sledijo. To se je zgodilo tudi na univerzi za tretje življenjsko obdobje. Prvi so prestali preizkus, uspeli pri študiju in dokazali drugim, da se starejši brez težav lahko učijo. Spreminjalo se je postopoma javno mnenje in tudi strah pri preostalih starejših pred novim in neznanim je popuščal. V vpisanih generacijah naslednjih študijskih let se je število študentov s srednjo šolo najbolj povečalo in končno prevladalo. Med študentkami in študenti so bili tudi ljudje samo z osnovno šolo. Opogumili so se in prihajajo posamično, brez spremljevalke. Med novimi obrazi odkrito iščejo nova prijateljstva. Če so se predolgo zasedeli v svoji samoti, ločeni od

ljudi, potem raje prej pokličejo po telefonu in še enkrat preverijo, ali se res lahko vpišejo, kateri študijski krožki imajo še prosta mesta in kam natanko naj pridejo. Danes je skoraj samoumevno, da se ob upokojitvi vpišeš na Univerzo za tretje življenjsko obdobje. Pojav je postal vsakdanji in navaden.

ŠTUDENTJE UNIVERZE ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE OBUDIJO VEČNO RESNICO, DA SE ČLOVEK UČI ZASE. VEDO- ŽELJNOSTI KOT PRIMARNA MO- TIVACIJA ZA IZOBRAŽEVANJE

Strokovnjaki smo bili v času reforme usmerjenega izobraževanja nemočni, da bi vplivali na kvaliteto šolstva ali izobraževanja odraslih. Zato smo iskali nova področja, kjer bi lahko razvili izobraževanje po meri človeka. Iskali smo pot k bolj humanim in sodobnim konceptom izobraževanja, naravnanim na učenca (»learner centered education«), kot smo jih srečevali na številnih mednarodnih konferencah. Odločili smo se, da tudi doma nekaj tega uresničimo. Nekaj, kar bi bilo čim dlje proč od usmerjenega izobraževanja, in učenje, ki ne bi bilo podrejeno samo službi.

Po zgledu mreže francoskih univerz za tretje življenjsko obdobje in evropskega zakona o obveznem usposabljanju ljudi za upokojitev smo začeli oblikovati koncept slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje. (Krajnc et al., 1992). Upokojenci so bili tako odpisani del prebival-

*Starejši odrasli
se učijo iz veselja
do učenja.*

Široko gledano motivacijo za izobraževanje mladih in ljudi srednje starosti poganjajo predvsem zunanji, sekundarni motivi, in sicer dva temeljna motiva: šolska mladina se »mora« učiti zaradi ocen in točkovanja, aktivni del prebivalstva zaradi službe. Zato se je tem generacijam zdelo izobraževanje starejših nesmiselno, saj ne hodijo več v šolo in tudi v službo ne več. Zakaj bi se potem človek še moral izobraževati. Pod pritiski navedenih dveh prevladujočih sekundarnih motivov so ljudje pozabili na osebno vedoželjnost, primarno motivacijo in na to, da karkoli že se človek uči, se uči predvsem zase, za svoj razvoj, da poteši svojo radovednost in odkriva neznano.

stva in takrat nikogar od politikov niso zanimali. V javnosti kot da niso obstajali. In prav ta izri-njenost starejših iz družbe jim je prinašala po-membno svobodo. Lahko so živeli in mislili po svoje, se sami odločali, sledili svojim interesom, sebi. Na njih politični pritiski in kontrola niso bili usmerjeni. Tu je bil socialni prostor, v ka-terem, se je lahko zgodilo nekaj novega, nekaj drugačnega od kalupa diktature.

Tudi strokovnjaki, ki smo začeli snovati Univerzo za tretje življenjsko obdobje, smo imeli svoje ja-sne motive. Želeli smo dokazati, da je izobraže-vanje brez prisile možno, da je izobraževanje kot radost naravni odsev človekove vedoželjnosti in da je izobraževanje v današnji družbi pomemben del vsakega človekovega obdobja, tudi tretjega.

Motivacija za izobraževanje ni vedno enaka in treba jo je sproti krepiti in vzdrževati. To pa v tesnih stikih male skupine z mentorjem, anima-torjem in tudi študentov ni težko. Učenje v ma-lih skupinah dobi posebne kvalitete in spodbuja motivacijo kot vedoželjnost. Dovolj, da vsak študent pride do izraza. Motivacija za izobra-ževanje je zelo osebna zadeva in je ne moremo posploševati za celo študijsko skupino.

Tudi nagibi, zakaj so se starejši vključili v do-ločen študijski krožek, so zelo različni. Vzemi-mo krožek za medosebne odnose in transakcij-sko analizo. Ena od študentk bi rada imela čim boljše odnose z ljudmi. Živi sama in išče odno-se bližine med sosedi in znanci. Druga študent-ka bi rada prebolela travme svojega odnosa z mamo, ki so jo bremenile vse življenje. Sedaj bi se jim rada še posebno posvetila in dosegla svoj mir. Naslednja študentka meni, da snaha ne ravna prav z vnuki, in pri tem zelo trpi. Rada bi ji na strokoven način to dopovedala. Ena od

študentk je vdova. Po moževi smrti »je zadiha-la«. Začutila je, da je bolj sproščena, ima vese-lje do življenja in delo jo osrečuje. Išče, kaj je bilo narobe v njenem odnosu z možem: ga je razumela, je on razumel njo?

Tudi osebna, primarna motivacija se prelije v bolj konkreten motiv in jasno željo ali interes, cilj, ki bi ga radi z znanjem dosegli. Ta cilj je naš osebni in ne zunanji.

Študij na Univerzi poteka brez prisile. Kljub temu osipa skoraj ne poznamo. Morda se ka-tera od študentk premisli že na začetku študij-skega leta, ko ugotovi, da je prišlo do nespo-razuma, vpisala se je na nekaj drugega, kot je pričakovala, in gre drugam. Študentje na sre-čanjih študijskih krožkov zelo redko manjkajo. Mora se nekaj posebnega zgoditi (bolezen, pogreb, potovanje v tujino), da jih ni. Enako nimajo radi, da jim srečanje odpade, da men-tor odpove. Študij je velika medsebojna obve-za. Če mentor že mora odpovedati, potem je potrebno, da pove dovolj zgodaj, in tudi poja-sni razlog. Primerjajmo ta odnos starejših do njihovega študija z odnosom šolarjem! Zavri-skajo, ko jim kaj odpade.

Znane so nemške raziskave, ki so dokazale, da se primarna motivacija za izobraževanje, vedoželjnost vrača pri starejših ne glede na socialni sloj. To, kar ima generacija srednje starosti odraslih le v elitnem sloju (ohranjeno vedoželjnost), imajo starejši z različno pred-hodno izobrazbo. Tudi manj izobraženi starej-ši prodirajo s svojo vedoželjnostjo v formalne in neformalne oblike izobraževanja, ker pre-prosto hočejo vedeti, odkrivati neznano. Ugo-tovitve Millerja so se potrdile tudi pri nas že kar na začetku. (Miller, 1071).

Vesetje do učenja se krepí v tesnih stikih med ljudmi. V organizacijsko shemo Univerze smo vpeljali študijske krožke (od 8 do 12 ljudi) kot male skupine. Dinamika in intenzivnost med-osebnih odnosov sproti poživljata učenje vsakega od članov. V veliko spodbudo so dogajanja v mali skupini močan motiv tudi za mentorja. Poleg mentorja vodi dogajanje v krožku tudi animator, eden od študentov. Ta skrbi za stik študijskega krožka z glavnim sedežem Univerze za tretje življenjsko obdobje.

Vplivi izobraževanja starejših na motivacijo za izobraževanje otrok in zaposlenih so bili v našem okolju vidni. Otroci so si vzeli čas, da so se poleg šole prostovoljno učili še nekaj, kar jih zares zanima. Zaposleni so iskali možnosti, da si po svoje organizirajo kako učenje kot osebni učni projekt po neformalni poti. V našem socialnem in kulturnem okolju se je začelo prebujati pričakovanje, da se človek uči zase in z radostjo, da je učenje prijeten doživljaj.

Dedki in babice so dokazali, da jim je izobraževanje radost in da se učijo zase, ker so radovedni, ker preprosto hočejo nekaj znati. Odnos starejših do izobraževanja je dal misliti tudi njihovim otrokom (zaposlenim) in vnukom v šolah. Najprej jim niso verjeli. Čudili so se temu, da babica hodi na Univerzo, ko se ji pa vendar ni treba več učiti. Nihče je ne sili. »Ampak meni je tako lepo. Hočem to vedeti,« so bili odgovori. Ker se je študij na Univerzi nadaljeval, je spreminjal miselnost in odnos do izobraževanja preostalih generacij v družini. Tudi hčerka naše študentke ali sin, oba obremenjena s službo, sta pomislila, kako lepo bi se bilo naučiti nekaj, kar te veseli, nekaj osebnega, čisto zase. Morda pa res ni smisel izobraževanja samo služba. Postopoma so dopuščali možnost, da je izobraževanje lahko tudi radostno in zelo osebno.

TRI IZOBRAŽEVALNE PUBLIKE GLEDE NA RAZLIKE V MOTIVACIJI ZA IZOBRAŽEVANJE

Posebno pozornost smo posvetili na Univerzi mentorjem, ki poučujejo ali so poučevali v redni šoli, so bili izobraževalci na ljudskih univerzah ali drugih centrih za izobraževanje odraslih in so sedaj ali vzporedno mentorji v študijskih krožkih na Univerzi za tretje življenjsko obdobje. Prosili smo jih, da nam glede na izkušnje opredelijo vsak tip izobraževalne publike. Opredelitve več mentorjev so se zelo približale.

Vsako publiko učencev so doživljali na svoj način in jo gledajo kot posebno entiteto.

Učenci v šoli so nezainteresirani in se učijo pod prisilo in pritiski učitelja. Odgovornost in

skrb za znanje prepuščajo učitelju. Z naveličanostjo spremljajo novo učno snov. Izražajo apatičen odnos do znanja. V želji, da bi si pomagali do boljših ocen, razvijajo razne strategije, z njimi naj bi na najlažji in najkrajši možni način prišli do ocene. Z izobraževanjem so zasičeni in do šole imajo večinoma odklonilen odnos. Ta se ponovi tudi do dobrih učencev, ker je trud za znanje, učenje sramota in šibkost »piflarjev«. Skoraj sramota. Zato se v razredu vsevprek hvalijo, kako se niso nič učili. »Treba se je znajti«, je nenapisano pravilo, in se otresti nadležne učiteljice in učenja. Učitelji so izražali slabe občutke v razredu, kot bi »site silili jesti«, kot se je izrazila ena od mentoric. Druga je opisala učence v razredu kot »težko, svinčeno breme, gmoto, ki jih le s težavo za trenutek navduši za kako temo«.

Drugačna publika so bili odrasli. Imeli so močno željo, da se nekaj naučijo na primer angleščine, knjigovodstva, računalniškega programa itn. Na izobraževanje so prišli odgovorno in z jasnim sekundarnim motivom, zakaj to znanje potrebujejo. Zavzeti so bili in pripravljeni za učenje. Miselno zbranost so jim motili preostale obveznosti, pritiski raznih odgovornosti (sestane, razgovor s šefom ob napovedani uri, datum za oddajo poročila, otroci v vrtcu, zidava hiše, popravilo gospodinjskega aparata, srečanje športnega kluba, dogovor s prijateljem itn.). Odrasli so motivirani za izobraževanje, čutijo potrebo po znanju, vendar so pod močnim pritiskom drugih dogodkov in obveznosti. Zato njihovo učenje ni vedno uspešno, vsekakor manj, kot bi po motivaciji pričakovali. Zagozdeno je med veliko dnevnih opravkov in naglim tempom dela in življenja. Kljub motivaciji na seminarje ne prihajajo redno, zamujajo ali se težko zbe-

V študijskem krožku vladajo medosebni »odnosi bližine«.

rejo, odidejo pred koncem. Težko najdejo pravi čas za učenje. Mentorji so opisovali razmere v učnih skupinah odraslih. Raziskati bi bilo treba še lestvico glavnih vrednot učencev v skupinah.

Kaj jim je najpomembnejše v dani situaciji in

kje je osebno pri njih znanje kot vrednota. Ali mu dajejo prednost pred preostalim?

Mentorji so opisovali še značilnosti tretje publike učencev: starejše v študijskih krožkih. Študentje so motivirani za učenje, živijo za to. Izobraževanje jim

postane način življenja. Navezani so na mentorja in mu zaupajo. Radi se imajo tudi med seboj in to na razne načine pokažejo. V študijskem krožku vladajo odnosi medsebojnega zaupanja. Zelo so zavzeti za to, da bi se naučili. S predlogi in vprašanji zasipavajo mentorja še naprej od načrtovanega. Srečanja študijskih krožkov popestrijo s primeri in odkritji, ki so jih pridobili na zadnjem srečanju. Očitno izobraževanju posvetijo veliko časa. Učenje se po lastni želji in odločitvi posamezne študentke nadaljuje individualno, potem ko se študijski krožek za določen teden že razide. »Delo v študijskih krožkih mi je velika spodbuda in osebna nagrada, ker vidim, da so vedoželjni in se želijo naučiti«. Tudi preobremenjeni mentorji nadaljujejo delo na Univerzi, ker pravijo, da jih psihično kot mentorje zelo nagraduje. »To delam za svojo dušo, ono drugo za denar.« Zanimiva primerjava treh učnih publik nam je torej odkrila posebnosti izobraževanja v posameznih življenjskih obdobjih.

IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH NI SAMO SEBI NAMEN

Glaven motiv starejših je vedoželjnost. Vendar je izobraževanje socialni odnos in teži k samopotrjevanju in konkretnim ciljem, kaj nekdo z znanjem lahko počne in dokaže drugim. Starejši navajajo, da jih izobraževanje veseli, ker:

- bi radi postali nekaj novega, to, kar še niso, radi bi odkrivali sebe, svoje talente;

- bi radi pojasnili toliko neznank v svetu, ki jih obdaja, radi bi bolje razumeli veselje, naravo, računalništvo, umetnost, druge ljudi in sebe itn.;
- bi radi razširili in povečali svoje življenjske možnosti, si pridobili nove spretnosti, izurili nekatere sposobnosti.

V strokovni literaturi navajajo več področij in načinov uporabe znanja, ker se življenjski pogoji ljudi razlikujejo od njihovih želja. Nekateri se počutijo zelo zasičeni s prejšnjo kariero do upokojitve. Po upokojitvi si želijo, da načnejo nekaj povsem drugega in na novo. Za to potrebujejo znanje. Čim bolj so izobraženi, tem višje cilje imajo tudi v novi karieri. Avtorji govorijo o »drugi karieri«. Ti starejši se vpišejo na redne univerze ali znanje osvojijo v nizu seminarjev in drugih formalnih oblik študija.

Trideset let v tretjem življenjskem obdobju jim daje dovolj čas za učenje in drugo kariero.

Drugim je motiv za učenje, da uresničijo svoje talente, preizkusijo osebne zmožnosti, izpolnijo skrite želje. Osredotočijo se na neko dejavnost, na primer: igranje glasbenega instrumenta, slikanje, pisanje pesmi, sadjarstvo, delo z ljudmi v stiski in podobno. V tretjem življenjskem obdobju ljudje več razmišljajo o sebi. Manj je zunanjih odgovornosti in prisil. Imajo svobodo, da prisluhnejo sami sebi, in na dan pridejo tudi najbolj skrite želje. Ti motivi podpirajo zlasti samopotrjevanje in samouresničevanje osebe. Pokojni gospod Miro Kranjec iz Sežane, upokojeni računovodja v izvoznem podjetju, je po upokojitvi postal slikar. Slikal in razstavljal je 25 let. Ob neki priložnosti je dejal: »O smrti ne razmišljam. Živim in ustvarjam: ko bo prišla, me bo našla pripravljenega. Izpolnila se mi je želja, ki sem jo od otroštva nosil v sebi, da bi postal slikar.«

Motivi za izobraževanje so povezani še z posameznimi pridobitnimi in prostovoljnimi dejavnostmi, kot so: turistično vodenje, pripovedovanje pravljic, oskrba bolnikov, knjigovodski servis, vrtnarjenje, gostinska ponudba, sad-

jarstvo, tiskarstvo, varstvo predšolskih otrok, in še bi jih lahko naštevali. Pri teh starejših je izobraževalni cilj vedno povezan z akcijskim ciljem. Sproti preverjajo uporabnost znanja in iščejo podrobnosti. K formalnim oblikam študija v krožkih dodajajo še razne obiske, ogleda, vaje, prakso in poskusno delo z ljudmi, ki to že znajo.

Uporaba znanja je končni cilj učenja. Dejavnost in z njo samopotrjevanje, socialna pripadnost in povezovanje v nove skupine. Nova znanstva in prijateljstva, če imaš dejavno starost, se spontano porajajo.

Napačen je pomislek mlajših, da starejši hodijo na Univerzo, ker jim je doma dolgčas in iščejo stike z ljudmi. Stiki z ljudmi so za vsakega pomembni in so eden od motivov starejših. Nikakor pa ne glavni. Če jih ne bi gnala k študiju vedoželjnost, se ne bi tako zavzeto borili za znanje.

LITERATURA

- Krajnc et al (1992). *Kako smo snovali Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Univerzum.
- Krajnc et al.(1994): *Študentom na pot*. Univerza v Ljubljani, Center za razvoj univerze, Ljubljana.
- Krajnc, Ana (1982): *Motivacija za izobraževanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Ramovš, Jože (2008). »Družba za vse generacije: iz zivi in priložnosti«. *Kakovostna starost*. Vol. 11, št 1, 51–53.
- Towards a European Society of all Ages*. Brusel: AGE, 2006.
- White Paper on Education and Training. Teaching and Learning Towards the Learning Society*. European Parliament, 1996.
- Krajnc, Ana (2001). *Kako doseči polno življenje po upokojitvi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Skupina avtorjev (2007). *Učenje po meri starejših ljudi*. LENA. EU projekt, Ljubljana: ZDUS.
- Skupina avtorjev (2008): *The Legacy of Learning*. Strasclyde University, Glasgow.
- Skupina avtorjev (2007). *Learning in Later Life*. NI-ACE, Leicester.